

Azîz Mahmud Hüdâyî Şeyhi Mehmed Rûşen Efendi

TALİP MERT

Marmara Üniversitesi FEF Bilgi ve Belge Yönetimi (Arşivcilik) Bölümü Öğretim Görevlisi

Mehmed Rûşen Efendi 1810'da İstanbul'da doğdu. Celvetî bir âileye mensuptur. Babası bu tarikatın şeyhlerinden aynı zamanda Azîz Mahmud Hudâyî tekkesi şeyhi de olan Abdurrahman Nesib Efendi'dir. Dedesi Şeyh Mehmed Şehabeddin Efendi,¹ büyük dedesi ise 1794'te vefat eden Mudanyalı Şeyh Rûşen Efendi'dir. Bu zat Büyük Rûşen Efendi diye meşhurdur. Burada sözü edilecek olan Mehmed Rûşen Tevfikî Efendi ise Küçük Rûşen Efendi adıyla bilinir.

Mehmed Rûşen Efendi o devrin maruf âlim ve mutasavvıflarının bulunduğu bir çevrede yetiştiğinden sağlam ve köklü bir eğitim aldı. Babası Abdurrahman Nesib Efendi'den tasavvuf terbiyesi aldıktan sonra Kastamonu'ya gidip orada erba'in çıkardı. 1818'de Hudayi şeyhi olan babası Nesib Efendi'nin 1842'de vefatı üzerine aynı dergahın şeyhliğine getirildi. Bu vazifesi 1891'de vefatına kadar sürdü.

Mehmed Rûşen Efendi şair ve bestekârdır. Bilhassa musikîde derin bir mahfuzata (repertuara) sahip olduğu bilinmektedir. Musikî konusunda Mecmua-i İlahiyat adlı bir de güfte mecmuası kaleme almıştır. Eserde 27 bestekâr zikredilir.²

Rûşen Efendi ile ilgili ilk bilgiler böyle olmakla beraber son bulunan arşiv belgelerine göre Abdurrahman Nesib Efendi ile Mehmed Rûşen Efendi arasında bu dergahta şeyhlik yapmış yine bu âileden Sadullah Efendi isminde bir zat bulunmaktadır. Bu zatın vazife süresi iki, iki buçuk yıl gibi kısa bir süreyi kapladığından yazılı kaynaklarda adı geçmemektedir. Şu anda bilinen Hüdâyî şeyhleri listesine göre de bu zatın 20. Hüdâyî post-nişini olması icab etmektedir.

Hüdâyî Şeyhi Sadullah Efendi:

Bu zatın kim olduğu eşi Ayşe Hanım'ın verdiği bir dilekçeden anlaşıldı. Ayşe Hanım bu dilekçesinde "...Üsküdar'da... Azîz Mahmud Efendi (k.s.) Hazretleri



Şeyh Mehmed
Rüşen Efendi'nin
Kabri

hangâhında Hüdâyî Şeyhi Rûşen Efendi'nin ammi-zadesi zevcim Sadullah Efendi müteveffa oldukça..." şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Sadullah Efendi vefat ettiği zaman Ayşe Hanım başka bir şehirde imiş. Vefatını müteakip diğer eşinden doğma çocuklarına maaş bağlandığı halde Ayşe Hanım'dan doğma Halil Raif isimli çocuk yok sayılarak Sadullah Efendi'nin maliye hazinesinden aldığı 250 kuruş maaşı 25 Haziran 1844'te diğer hanımından doğma dördü erkek ikisi kız altı kardeşe eşit olarak pay edilmiş. Bu tarihte ellerine beratları da verilmiştir. Bu kardeşlerin her birine düşen pay 41,5 kuruş 20 akçedir. Ayşe Hanım da verdiği arzualinde bu durumun tashihini talep etmiştir. Ayşe Hanım'ın verdiği arzual 24 Temmuz 1845'de Sadaret'te incelenerek "...icra-yı iktizasına himmet buyurular deyu buyruldu..." ibaresini yazıp Maliye Nezareti'ne havale edilmiş. Maliye Nezareti de yaptığı araştırmalara dayanarak olayı doğrulamış, bu arada durumu Mehmed Rûşen Efendi'den de sormuş. Rûşen Efendi de verdiği cevapta "Halil Raif'in Ayşe Hatun'la birlikte bir başka yerde olduğunu, hiçbir geliri bulunmadığını, babasından da bir miras intikal etmediğini, aşırı derecede muhtaç olduğunu yazılı ve mühürlü olarak" maliyeye bildirmiştir. Durumu tekrar etraflica inceleyen maliye bu çocuk için yeni bir kaynak arayışına başlamıştır. Yeni baştan bir kaynak bulmanın mümkün olmadığını, her hangi bir mahlul olmadıkça açıktan maaş tahsisinin de mevcut malî usullere zıt olduğunu ifade etmiştir. Çözüm olarak 21 Ağustos 1845'te merhum babasının 250 kuruş maaşından buna da bir hisse ayırma kararı almış, bu kararı Ayşe Hanım'ın dilekçesinin arkasına derkenar olarak da kaydetmiştir.

1 Eylül 1845 tarihli maliye tezkiresi ile o devrin maliye nazırı Abdurrahman Nafiz Paşa bu görüşü Sadaret'e arz ve " altı nefer evladına eşit olarak tahsis olunmuş olan... 250 kuruş yedi kişiye taksim ile bir hissesinin de bu çocuğa verilmesi... irade-i seniyyeye uygun ise gerekenin yapılacağı malum-u devletleri buyruldukta emr ü ferman..." diyerek tezkiresine son vermiştir.

16 Eylül'de Sadaret maliyeye gönderdiği bir buyruldu ile iradenin de bu merkezde çıktığını bildirip maliyeye icabını yapmasını emretmiştir. 22 Eylül 1845 tarihinde Maliye mevcut parayı yedi kardeşe taksim etmek suretiyle işi noktalamıştır. Bu yeni taksim işinde her kardeşe 35,5 kuruş 25'er akçe düşmüştür. Bu para çocuklara kayd-ı hayat şartıyla tahsis olunmuş, eski beratları alınarak 26 Eylül 1845'te yeni beratları verilmiştir. Bugüne kadar adı bilinmeyen Sadullah Efendi'nin çocuklarının ismi: Mustafa Fazıl, Seyyid Mustafa Ferid, Mehmed Ziver, Mehmed Ziya, Halil Raif, Fatma Vesile ve Emine Mevhibe'dir.³

Sadullah Efendi'nin başka eşleri yoksa diğer eşinin adı ise Şerife Sâniye'dir. Ve bu bahsi geçen çocukların da annesi. Sadullah Efendi'yi keşfetmemizi sağlayan da bu hanımdır. Bu hanımın mahkemeye tescil ettirmek suretiyle yapmış olduğu 4550 kuruşluk bir borçlanma senedinin başındaki " Hüdâyî şeyhi Sadullah Efendi zevcesi..." kaydı bizi Sadullah Efendi ile buluşturdu. Bu kayıttan hareketle de yukarda bahsi geçen vesikalara ulaşma imkanı doğdu. Şerife Saniye Hanım bu borcu bazı takılarını rehin bırakmak suretiyle 16. 10. 1851'de almış, 28 Eylül 1853'de ödemiştir.⁴

Rûşen Efendi'nin Meclis-i Meşayih Reislîği:

Rûşen Efendi'nin bu vazifeye gelişi ile ilgili belgelerden sadece bir tanesi ele geçmiş bulunmaktadır.

21 Mayıs 1878 (19 CA. 1295) tarihli ve Şeyhülislam Ahmed Muhtar Bey⁵ imzalı bir meşihat tezkiresinde doğrudan mabeyne hitaben “ bu kerre Meclis-i Meşayih Riyaseti'nin Rûşen Efendi'ye ihalesi... hususunda çıkan padişah iradesinden dolayı teşekkür zımında Meclis-i Meşayih azası ile diğer şeyhler tarafından tanzim olunan arıza padişaha sunulmak üzere takdim olunmaktadır” denilmiştir.⁶

Bu tayinle başlayan Rûşen Efendi'nin Meclis-i Meşayih reislîği görevi 13,5 sene sürmüştür. Bu süre sonunda Rûşen Efendi'nin vefatı ile boşalan bu vazifeye bir mevlevi dedesi olan Ali Efendi tayin edilmiştir.

Bu tayinle ilgili 29 Kasım 1891'de Şeyhülislam Mehmed Cemaleddin Efendi'nin direk saraya sunduğu arz şöyledir: “ Meclis-i Meşayih Reisi olan Hüdâyî.... dergahı post-nişini Rûşen Efendi'nin bu kerre vefatına ve bu meclis üyelerinin en kıdemlisi bulunan Kasımpaşa Mevlevihanesi Şeyhi Ali Efendi'nin de istenen vasıfları haiz olmasına binaen boş olan bu riyasete tayini Meşihat Meclisi'nce ifade olunmakla bu babda padişaktan çıkacak emir ve fermana göre işlem yapılacaktır” demiş 30 Kasım 1891 tarihiyle ve Başkâtib imzasını taşıyan bir irade ile de bu atama işi tahakkuk etmiştir.⁷

Mehmed Rûşen Tevfikî Efendi'nin Vefatı

Mehmed Rûşen Efendi 13,5 sene devam eden Meclis-i Meşayih Reislîğinden sonra 24 Kasım 1891'de vefat etti. Rûşen Efendi'nin vefatını müteakip 2 Aralık 1891'de Mehmed Rûşen Efendi'nin bütün eşyası satılıp nakde çevrilmiştir. Mehmed Rûşen Efendi'nin eşyası arasında pahalı hiçbir şey yoktur. Hemen hemen tamamı dervişâne şeylerdir. Kendisi kalem erbabı, yazar-çizer bir kimse olduğu halde iki matbu' Mushaf-ı Şerif'ten başka kitabı da yoktur. Gerçi kitaplarının dergah kütüphanesinde bulunduğu ve tamamı da vakıf olduğu için bu satışa dahil edilmedikleri muhakkaktır. Üsküdar Mahkemesinin nezaretinde yapılan bu muhalefat işi özetle şöyledir.

“1309 senesi Rebiu'l-âhırının 22. Günü (24 11. 1891) irtihal... eden es-Seyyid eş- Şeyh Mehmed Rûşen Efendi... hazretlerinin verâsetleri halileleri Mahmud Bey kızı Hasibe Hanım ile karındaşı dergah-ı şerif Seccade-nişini Mehmed Şehabeddin Efendi'ye münhasıra olduğu tahakkuk etmiş olduğundan vârisler Hasibe Hanım ile Şehabeddin Efendi'nin talepleri ile ve 1 Osmanlı lirası 108 kuruş hesabıyla başkalarına satılıp verese arasında taksim olunan merhumun zeyl defteridir” denilerek teker teker bütün eşyası yazılıp değerleri de belirtilmiştir. Bu eşyadan birkaç örnek vermek gerekirse: Çeşitli kürkler, cübbeler, saatler, kapkaçak, kehribar eşya, yatak, yorgan... vs.

Bütün eşyanın nakdî değeri 22702 kuruş tutmuş. 11097 kuruş 10 para tutan borçları çıktıktan sonra kalan paranın 8464 kuruş 20 parası Şehabeddin Efendi'ye, 2821 kuruş 20 parası ise Hasibe Hanım'a verilmiştir.

Dergaha Yeni Şeyh Tayini:

Mehmed Rûşen Efendi'nin vefatını müteakib Hüdâyî dergahında post-nişin olabilmek için üç kişinin talebde bulunduğu mevcut arşiv belgelerinden anlaşılıyor. Bu üç kişi Rûşen Efendi'nin kardeşi Şehabeddin Efendi (1911) ile torunları Abdurrahman Azîz⁸ ve Mehmed Gülşen Efendi (08.04.1923)'lerdir.⁹ Hayatta iken Mehmed Rûşen Efendi'nin.... ismini henüz tesbit edemediğimiz tek kızı olmuş oda babasından evvel vefat ettiğinden bu iki torun, annelerinin amcası Mehmed Şehabeddin Efendi ile beraber bu makama talib olmuşlardır.

Mehmed Rûşen Efendi'nin mezkur torunlarının babalarının adı Mektubî-zade Sadreddin Efendi'dir.¹⁰ Bu zat ilmiye ricalindedir. Vefatı 1872.

Rûşen Efendi'nin yerine geçecek zatla ilgili olarak Rûşen Efendi'nin halifesi Kâmil Efendi'nin başkanlığında Hüdâyî vakfı mütevellileri ve vazifelilerinden 18 kişi kendi mühür ve imzalarını hâvi bir mazbata ile bir teklif kaleme almışlardır. Bu mazbatada kullanılan dil oldukça ağır ifadelerle doludur. Söz konusu ağır dille yazılan mazbata şöyledir:

“Cenâb-ı pir Azîz Mahmud Hüdâyî (k.s.) Hazretlerinin âsitanesi şeyhi Mehmed Rûşen Efendi bu kerre torunları Azîz ve Mehmed Gülşen Efendileri terk ile vefat eylemiştir... Azîz Efendi, Mehmed Gülşen Efendi...'den yaşça büyük ise de kendisi sırf câhil ve nâ-ehil olup meşihat hizmetini ifâya da muktedir bulunmamaktadır. Sert tabiatı sebebiyle de bütün dedelerin nefretini celb etmiştir. Mehmed Gülşen Efendi ise, güzel hal ve güzel ahlak sahibi [üstelik de] muktedir birisidir. Şeyhlik hizmetini ifa ve idareye bilvücuh (her cihetle) ehil ve erbabdır. Bu âsitänenin eski usulüne göre de meşihatın boşalması durumunda [şeyh tayin işi] dedelerin tensip ve arzuları [dikkate] alınmış gelmiştir... Mehmed Rûşen Efendi'den boşalan şeyhlik hizmetinin Mehmed Gülşen Efendi'ye tevcihi ile bütün dedelerin çerağ ve ihya buyurulmasını tazarru' ve niyaz eyleriz...25. 11. 1891.

ed-Dâi ed-Dai

Merhumun halifesi Kahve nakibi ve türbedar Dergahın Hatibi ve asâdarı

Kâmil es-Seyyid Mehmed Emin Safvet

ed-Dai ed-Dai ed-Dai ed-Dai

Postnişin-i Dergah-ı Alaüddin... İmam-ı sani Vekil-i-harc Sermüezzîn

Mehmed Fâlih Mehmed eş-Şeyh Ömer Rasih¹¹ Mehmed

ed-Dai ed-Dai ed-Dai

Müezzîn Dedegândan türbedar Dedegândan müezzîn

ve kayyım

es-Seyyid Ahmed Rağb Mehmed Safiyyüddin Mehmed Kasım

ed-Dai

Dedegândan türbedar ve ed-Dai ed-Dai

Devirhan Dedegândan devirhan Dedegândan Müezzîn ve kayyım Hasan

Mehmed Emin Seyyid Mustafa

Ed-Dai ed-Dai ed-Dai Dedegândan... Dedegândan Müezzîn ve Kayyım

Mehmed (?) Ali Dedegândan Ahmed Mehmed Rüstem

İbrahim

Sair bil-cümle Dedegân kulları¹²

Mehmed Gülşen Efendi'nin Müracaatı

Yukarıdaki mazbatanın tanziminden bir gün sonra Mehmed Gülşen Efendi Sadarete müracaatla kendisinin bu göreve getirilmesini talep etmiş ve talebinde şu ifadelere yer vermiştir:

“Duacınız olan büyük pederim... Hüdâyî Dergahı seccade-nişini Mehmed Rûşen Efendi'nin vefatıyla boşalan şeyhlik makamının kendisine tevcihini biraderim Azîz Efendi'nin talep ve niyaz ettiği duyulmaktadır. Halbuki Azîz Efendi hem bu işe muktedir değil, hem de sert tabiatı sebebiyle bu makamın ona tevcihi halinde öteden beri dergahta sakin olan âilemizin dağılmasını mucib olacaktır. Buna ise padişahın asla razı olmayacağı [muhakkaktır]. Zaten merhumun Şahab Efendi adında bir de kardeşi vardır. Bu [zat] da meşihatın kendisine tevcihini istemektedir. Lütfen ve merhameten bu makamın uhde-i ubeydaneme tevcih ve ihsan buyrulmasını ve yahut Meclis-i Meşayih tarafından imtihan [yapılarak] icabına bakılması niyazına cesaret ettim. [Ayrıca] dergahta oturan dedeler tarafından bu makamın bendenize tevcihi için tanzim olunup mühürlenmiş mazbatayı da [bu arizama] ekleyerek yüce makamınıza takdim etmiş bulunuyorum. Bu hususta ve her hususta emir ve ferman yüce makamınıza aittir.

26.11. 1891 (24 R. 1309 / 14 Ts. 1307)

Merhum Rûşen Efendi'nin torunu

Es-Seyyid Mehmed Gülşen

Mehmed Gülşen Efendi'nin bu arzı Sadaret'e sunulmuş, Sadaret durumu saraya arz etmiş ise de saray durumunun tekrar bir daha gözden geçilmesi için Sadaret tezkiresini Babiâli'ye iade etmiştir. Başkâtib Süreyya Paşa imzalı 30 Kasım tarihli bu belgede “...Meşihat'ça durumun bir daha değerlendirmeye alınıp son kararın saraya arz edilmek üzere Sadriazama gönderilmesi...” istenmiştir.¹³

Bu arada 09.12. 1891'de Osman Nuri Efendi isminde bir başka kimse de verdiği bir arzuhalle Hüdâyî Şeyhliğinin kendisine tevcihini talep etmiştir. Osman Nuri Efendi arzuhalinde kendisinin Şeyhülislam Üryanî-zade Ahmed Es'ad Efendi tarafından Uşşaki dergahına şeyh yapılmak üzere İzmir'den getirildiğini, ama o zaman bu işin tahakkuk etmediğini söylemiştir. Ayrıca kendisinin Nakşî şeyhi, dört tarikte hilafet sahibi, dinî ve tabiî ilimlere vâkıf, bir çok icazete mâlik olduğunu da dile getirerek “... münhal bulunan Hz. Hüdâyî hazretlerinin dergahı... post-nişinliği ile mesrur ve şâdan buyurulmaklığım bâbında emr ü ferman...” diyerek dilekçesine son vermiştir.¹⁴



Aziz Mahmud Hüdayi Camii'ndeki Tavan işlemleri

Resmi yazışmaların bundan sonraki kısmı arşivde henüz bulunamadı. Ama bu göreve Mehmed Gülşen ve Osman Nuri Efendilerin değil Rûşen Efendi'nin kardeşi Şehabeddin Efendi'nin tayin edildiği daha sonraki belgelerde¹⁵ ve yazılı kaynaklarda yer almaktadır.¹⁶

Mehmed Rûşen Efendi'nin Eşine Maaş Tahsisi

Elde bulunan belgelere göre Rûşen Efendi'nin eşi Hasibe Hanım Evkaf Nezaretine müracaatla muhtaç olduğunu ve kendisine maaş bağlanmasını istemiştir. Nezaret de bu isteği 22 Aralık 1892'de Şura-yı Devlet'e havale etmiş, durumu müzakere eden Şura-yı Devlet Dahiliye Dairesi'nde bu talep okunup şu karar alınmıştır:

“... zevci Hz. Hüdayî Dergah-ı şerifi Şeyhi Rûşen Efendi merhum [vefatında] mal sayılacak hiçbir şey terk etmemiş olduğundan bu dergaha [yeni bir de] şeyh tayin olduğundan bahisle evkaf hazinesinden kendisine yetecek kadar maaş tahsisi istidasını havi Hasibe Hanım mührüyle verilen istida üzerine icabına bakılması Sadaret'çe [dairesimizden] istenmiştir. Hasibe Hanım'a Tekaüd Sandığı'ndan maaş tahsisi mevcut nizamla [göre] müsaide değildir. [Ama Hasibe Hanım da] gerçekten merhamete şayan olduğu anlaşılınca beraber bu gibilere hazineden maaş bağlanması emsali iktizasından bulunmuş olduğundan bahisle muhtaç maaşları [na has vakıflardan olan] Derviş İbrahim Bey vakfından ve Hatice Hanım'dan 41,5 kuruş,¹⁷ Nevşehir'de...Damat İbrahim Paşa Vakfı fazlasından ve Şeyh Mehmed Efendi'den 41,5 kuruş, Hameyn Vakfı'ndan ve Ahmed Efendi'den mahlul olan 40 kuruş ki toplam olarak 123 kuruşun evlendiği zaman

kesilmek üzere tahsisi için izin talep olunmuş ve Hasibe Hanım'ın da merhame-
te şâyan olduğuna nazaran o kadar maaşın tahsisi [hak ve] adalete uygun görül-
müş olmakla gereği yapılmak üzere Evkaf Nezareti'ne havalesi düşünüldü. Bu
konuda emir ve ferman yüce nezaret makamına aittir. 04.01. 1893 (15 C. 1310
/ 23 Ke. 1308)

(mühür) **Şura-yı Devlet**

Dahiliye Dairesi ReisiAzadan Azadan Azadan Azadan
Halil Raif¹⁸ Abdullah Ahmed Lütfi Rıza Hüseyin

Azadan Azadan Azadan Azadan Azadan Azadan
Fâik Hüsnü ? Ziya Ahmed Ziya Sami

Azadan Azadan Azadan Azadan Azadan Azadan
Sıddık Mehmed Azîz Ali Rıza Abdullah Said Paşa Mansur

Azadan Azadan Azadan Azadan
Mehmed Cemil Ali Nefî Nureddin

Rûşen Efendi'nin Hizmetleri ve Aldığı İhsanlar

Mehmed Rûşen Efendi uzun müddet bu vazifede bulunduğundan dergahı bir-
kaç defa tamir geçirmiş ve kendisi de saraydan bir hayli yakınlık görmüştür.
Bunlardan tesbit edilebilenler kısaca şunlardır:

Azîz Mahmud Hüdâyî hazretlerinin kendi devrinde saraydan gördüğü alaka da-
ha sonraki asırlarda da aynen devam etmiştir. Öyle ki bu alaka dergahta özel bir
“hünkar kasrı” bulunduracak kadar ileri derecededir.¹⁹

Şeyhlere ve dervişlere yardımını esirgemeyen padişahlar dergahta bulunan ve
dergah hizmetinde kullanılan hayvanlar “Hüdâyî esbânı” için de Istabl-ı Âmire
Müdürlüğü bütçesinden aylık dilimler halinde verilmek üzere dergaha arpa ve
saman tahsis etmişler, ve bu tahsisleri de vaktinde yerine ulaştırmışlardır.²⁰ Bu
tahsisler miktar olarak 6 kile (150 kg.) arpa ile 3 kantar (169,23 kg) samandır. Bu
arpa ve samanın birim fiyatları ise o günün râyicine göre 1 kile arpa 10,5 kuruş,
1 kantar saman ise 15 kuruştur.²¹

Rûşen Efendi'nin bilinen ilk icraatlarından biri 10 Şubat 1847'de yaptırdığı der-
gahın bazı küçük tamir işleridir ²²

1849 senesi Şaban ayınının 24'ünde Rûşen Efendi hükumete müracaatla bir mik-
tar yardım talebinde bulunmuştur. Rûşen Efendi'nin bu isteği Sadaret'ce kaleme
alınan bir tezkire ile Abdülmecid Han'a ulaştırılıp iradesi istenmiştir. Sadaret'in
tezkiresi şöyledir:

“ Hüdâyî (ks)'nin hangahlarına gelip giden fukaranın doyurulması için her se-
ne ramazanda verilmek üzere atıyye tahsisi post-nişini efendi tarafından niyaz

edilmektedir. Şeyh Efendi'nin refah içerisinde bulunması devletin şânından ise de böyle her ramazanda verilmek üzere atıyye tahsis olunduğu takdirde diğer tekke şeyhleri de istemeye kalkışacaklarından sonun da bir çok masrafı davet edecektir. Yalnız bu seneye mahsus olmak üzere Şeyh efendiye 5000 kuruş atıyye ihsan buyurulması Maliye nazırı ile yapılan görüşmede münasib gibi görülmüş ise de bu hususta son karar padişaha aittir. 15 Temmuz 1849.

Mabeyn baş katibi iki gün sonra bu tezkireye müsbet bir cevapla 5000 kuruş atıyyenin Hüdâyî dergahına verilmesini tebliğ etmiştir.²³

1850 senesi Ramazanının 9. Günü Hüdâyî Dergahında kalan dervişlerin masraflarına harcanmak üzere... yine 5000 kuruş atıyye talep edilmiştir. Bu talep de 13 Ramazan'da kabul edilerek kendisine bu paranın ödenmesi için maliyeye emir verilmiştir.²⁴

1851 yılı Ağustosunda Üsküdar'da çıkan büyük çaplı bir yangında dergah tamamen yanmıştır. Bu yangın bugün halen ayakta olan Paşa Limanı'ndaki ambarlardan başlayarak daha çok Yeni Cami-Hüdâyî Hangahı'nın deniz tarafında etkili olmuştur. Bu yangında Gülfem Hatun Camii, Rummehmedpaşa Mahallesi Mescidi, Selman Ağa Camii, Davut Paşa Camii, Yeni Cami'nin minare alemleri, iç ve dış iki kapısı, türbesi, hünkar mahfili, merdivenleri ve muvakkithanesi tamamen yanmıştır. Hüdâyî dergahında ise, dergahın tamamı ile medrese, konak ve cami-i şerif bu yangında yok olmuştur. Bu yangında yanan bir başka dergah da Kâdirî tekkesidir. Bu yangının toptan yok ettiği ev, dükkan, mağaza... ve binaların sayısı 798'dir.²⁵

Azîz Mahmud Hüdâyî Hangahı'nın yeniden ihyası ise ancak 1852'lerin başlarında başlayıp 1856'da biten büyük tamirlerle mümkün olabilmıştır.

Rûşen Efendi'nin Maaşına Zam Talebi

Bu zam talebi ile ilgili olarak Rûşen Efendi'nin yazdığı dilekçe arşivde henüz ele geçmedi. Ama belgelerin sırasına bakılırsa Rûşen Efendi önce Sadaret'e müracaat etmiş. Sadaret bu talebi 16 Şubat 1853 tarihli bir tezkire ile Evkaf Nezareti'ne havale etmiş.²⁶ Bu istek Evkaf Nezareti'nce 20 Şubat'ta Meclis-i Vâla'ya havale edilmiş, 1 Mart'ta Meclis'i Vâla durumu karara bağlayarak bu isteği uygun bulmuştur. Bu meclis kararının Sadaret'e ulaştırılmasından sonra Sadaret 3 Mart günü kaleme aldığı bir sadaret tezkiresi ile durumu saraya bildirip Abdülmecid Han'dan irade istemiştir. Sadaretin padişaha arzı şu şekildedir:

“Meclis-i Vâla'dan kaleme alınıp ekli olan tahrir ile beraber padişahın görüş karar vermesi için takdim kılınan mazbata mealinden de anlaşılacağı gibi Üsküdar'da bulunan Hz. Hüdâyî (KS) hangah-ı şerifi meşihati biraderleri Abdülhamid ve Şehabeddin Efendilere bakmak üzere daha önce Mehmed Rûşen Efendi'ye tevcih olunmuştu. Rûşen Efendi yangın felaketine uğramış bulunması sebebiyle biraderlerine bakamamaktadır. Vuku' bulan nizadan dolayı meşihate ait gelirlerden 400 kuruş vermek üzere kararlaştırılmış ise de bu çocukların oturacakları yerleri yoktur... bu 400 kuruş hem ev kirasına hem de geçimlerine kâfi

gelmeyeceğinden bu çocuklara evkaf hazinesinden aylık 100 kuruş, Zakirbaşı Nuri Dede'ye de 50 kuruş ev kirası verilmesi için izin istenmiştir... bunlar merhamete şayan kimseler olmaları sebebiyle mezkur 150 kuruşun bu senenin martı başından itibaren verilmesi için Evkaf Nezareti'ne havalesi düşünülmektedir. Bu hususta padişah'tan nasıl bir irade çıkarsa aynen tatbik olunacağı..." bildirilmiştir.

Saraydan iki gün sonra 5 Mart 1853'te bu tezkireye "olur" cevabı verilerek bu ek maaş işi de böylece tahakkuk etmiştir.²⁷

9 Ocak 1855'te Hüdâyî Şeyhi Mehmed Rûşen Efendi için yapılan bir dairenin tefrişi için 6153,5 kuruş ihsana nail olduğu kayıtlarda mevcuttur.²⁸

Yukarda bahsi geçen 400 kuruş maaş yine bir müracaat üzerine 2 Eylül 1856'te Meclis-i Vâla'da görüşülerek 1000 kuruşa çıkarılmıştır. Bu kararın iradesi ise 30 Eylül 1856'dır. Üstelik bu karar 6 ay öncesinden 13 Mart 1856'dan muteber olmak üzere yürürlüğe girmiştir.²⁹

Hüdâyî şeyhine ve dergahına yapılan nakdi yardımlardan öte aynî yardımlar da yapıldığını yine arşiv belgelerinde görüyoruz. 27 Ekim 1857 (8 Ra. 1274) tarihli vesikada şu bilgiler yer almaktadır:

"Her sene Ramazanda Hüdâyî dervişlerine verilmesi âdet olan 50 adet abânın her biri 80 kuruştan 4000 kuruş bedelinin bu sene her biri için 135 kuruş hesabıyla 6750 kuruşa çıkarılması." ³⁰

1859 yılı Kasım ayında Mehmed Rûşen Tevfikî Efendi'ye Hüdâyî Dergahı yakınlarında bir konak alınması için teşebbüse geçilmiştir. Evkaf Müfettişliği yaptığı incelemeler sonucu dergah yakınlarında bulunan bir konağı satın almıştır. Değişik vakıfların hissedar olduğu konak bitişiğindeki bazı arsaları da 40 000 kuruşa satın almağa karar vermiştir. Bu konağın o günlerdeki sahibi Rukıyye Hanım'dır ve paranın da maliye hazinesinden verilmesi teklif edilmiştir. Evkaf müfettişliği bu kararını Evkaf Nezareti vasıtasıyla Sadaret'e yazılı olarak bildirmiştir. 30 Kasım 1859.

Sadaret, Evkaf Nezareti'nin bu teklifini 14 Aralık'ta Maliye Nezareti'ne bildirerek görüşlerini sormuştur. Maliye bu soruya verdiği cevapta: "... 40 000 kuruşun hazineden i'tası münasip ve icra -yı icabı sadaretin iradesi dahilinde olacağını" bildirmiştir. 28 Aralık 1859.

Sadaret daha sonra âdet ve usul üzere son sözü söyleyebilmek için durumu 2 Ocak 1860'da saraya yazarak Abdülmecid Han'ın iradesini istemiştir. Bir gün sonra padişah adına saraydan gelen cevapta işin gereğinin yapılması emredilmiştir. ³¹

20 Mart 1860 günü Mehmed Rûşen Efendi imzasıyla Sadaret'e verilen bir arzualde dergah için Ramazaniye olarak bir miktar yardım istenmiştir. Sadaret bu talebi yazdığı bir tezkire ile Evkaf Nezareti'ne:" Hüdâyî Dergahı taamiyesi yeterli olmadığından bahisle ramazaniye olarak münasip miktar atıyye verilmesi niyazıyla... Rûşen Efendi'nin i'ta eylediği müzekkire görüp incelemeniz için... nezaretinize gönderilmiştir." Diyerek durumu onlara bildirmiştir. Bu belgenin devamı ve ekleri çıkmadığından sonucu belli değildir.³²

Mehmed Rûşen Tevfikı Efendi'nin evkaf ve maliye hazinelerinden aldığı maaş ve ihsanlardan başka 20 Ocak 1885 tarihli bir kayda göre hazine-i hassadan da maaş aldığı ortaya çıktı. Bu maaşın miktarı 560 kuruş olup "Hüdâyî dergahı Şeyhi Mehmed Rûşen Efendi ile Derviş Ömer Dede'ye Kânun-u evvel maaşı olarak 560 kuruş" kaydı bulunmaktadır.³³

DİPNOTLAR

¹ Bu zatın A. Nesib Efendi'den başka Fatma isminde bir de kızının olduğu 28 Temmuz 1850 tarihinde maaş talebi maksadıyla verdiği bir dilekçeden anlaşılmaktadır. A. MKT. NZD 1 / 11.

² Sadeddin Nüzhet Ergun, Türk Musikisi Antolojisi II / 441, 442, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1942. Hasan Aksoy, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 28 / 520, 521, TDV. Yayın Matbaacılık Ticaret İşletmesi, Ankara 2003.

³ Cevdet Maliye 8028 ve İ. DH 5511.

⁴ Şer'i Siciller Arşivi (ŞSA), Kısmet-i Askeriye Mahkemesi 1661 / 76 a, 77 b.

⁵ b. Mekke payeli Mahmud Bey b. Koca Yusuf Paşa 1807-1882. İlmiyye Salnamesi, 602-603, Matbaa-i Âmire, Daru'l-Hilafeti'l-Aliyye 1334

⁶ Y. PRK. AZJ 2 / 7.

⁷ Y. MTV 56 / 61, Y. PRK. BŞK 24 / 37.

⁸ Doğum ve ölüm tarihleri henüz tesbit edilemeyen bu zat Seraskerlik Piyade Dairesi üçüncü şubesi ahz-ı asker kısmının dördüncü sınıf memurlarındandı. Bu memuriyete girişi 1871'dir. 1888'de Rûşen Efendi saraya müracaat ederek Aziz Efendi'nin terfii veya bir meclis azalığına tayini için dilekçe vermiştir. Bu dilekçeyi Babıâli'ye göderen saray "suver- ma'ruzadan kangısı münasib ise ol suretle mumaileyhin taltifi hususunun arz-ı atabe-i ulya kılınması" nı istemiştir. Bu belgenin devamı bulunamadığından işin sonu belli değildir. Abdurrahman Aziz Efendi'nin 1289 (1873) doğumlu Hüseyin Haydar ve 26 Ekim 1891 doğumlu Mehmed Rûşen adlı iki oğlunun tercüme-i halleri Sicill-i Ahval Defterleri 122 / 133 ve 185 / 180 numarada kayıtlıdır.

⁹ Bu tarih onun mezar taşından alınmıştır. Mehmed Gülşen Efendi'nin bilinen me'muriyetlerinden biri Evkaf Nezareti Mektubi Kalemî'ndeki memuriyetidir.(ŞSA. Üsküdar Sicilleri 745 / ?) Diğeri ise yine aynı nezaretin Terekât ve Nükud-u Mevkufe Müdürlüğü'dür, 1911, Kısmet-i Askeriye Mahkemesi Sicili 2006 / 26.

¹⁰ ŞSA. Üsküdar Sicilleri 740 / 176.

¹¹ Bu zatla ilgili olarak arşivde şöyle bir bilgi var: "Ankara... Yabanâbad'da Ali Semerkandî zaviyesi zaviyedarı olup elyevm Gülfem Hatun...de Halil Paşa türbesi ittisalinde kâin meşrutada mukim eş- şeyh Ömer Rasih b. Şeyh Ahmed bu zaviyedarlığa Yabanâbad'da mukim İbrahim b. Mustafa'yı vekil tayin etmiş...tir.12 06. 1894" (Üsküdar Sicilleri 744 / 17.)

¹² Y. MTV 56 / 79.

¹³ Y. MTV 56 / 59, Y. PRK. MŞ 4 / 18.

¹⁴ Y. PRK. AZJ 20 / 74.

¹⁵ Üsküdar Mahkemesi Sicilleri 740 / 180, 181, tarih 12 Kasım 1892 (22 R. 1310), ve Y. PRK. EV 4 / 9 c.

¹⁶ Hasan Kâmil Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı, s. 268, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 10, İstanbul 1984.

¹⁷ Bu vakıf Hüdâyî Vakfına mülhak vakıflardan olup bu tarihlerde Evkaf Nezareti'nce idare olunmaktaydı. Üsküdar Mahkemesi Sicili 745 / 42. 12 Ca. 1312 (10. 11. 1894)

¹⁸ Bu zatın yukarıda adı geçen Sadullah Efendi'nin en son maaş bağlanan oğlu olma ihtimali var.

¹⁹ Y. MTV 117 / 3, tarih 28 Mart 1895 (Gurre L. 1312)

²⁰ D. DRB. İ. 15-20 numaralar arası dosyalarda bu bilgiler mevcuttur.

²¹ HH. İ 1 / 27, 82.s

²² İ. DH 7051.

²³ İ. DH 11202.

²⁴ A. AMD 19 / 50, İ. DH 12780.

²⁵ HH. İ. 3 / 54.

²⁶ A. MKT. NZD 72 / 69.

²⁷ İ. MV 10104.

²⁸ İ. DH 20150, A. AMD 53 / 56.

²⁹ İ. MV 15738.

³⁰ İ. DH 25805.

³¹ İ. DH 29712.

³² A. MKT. NZD 309 / 24.

³³ Y. PRK. HR 9 / 35.